

דף יג ע"א תנא דבי אליהו מעשה בתלמיד אחד ששנה הרבה וקרא הרבה ושמש ת"ח הרבה ומת בחצי ימיו, והיתה אשתו נוטלת תפיליו ומחזרת בבתי כנסיות ובבתי מדרשות והוא קלל מלמד:

שמש ת"ח. להסבירו קמיתוס התשנה וטעמיה והוא קלל מלמד:

עין איה

אמנם האדם הגדול שכבר עול החיים עליו נטוי, הוא בהדרגתו התמידית לעצמו צריך להקדים הסידור המעשי, קודם שישתדל להגדיל את תפארת רגשותיו. כי עלול הוא סבל החיים לקלקל את סדר מעשיו, אשר או לא יוכל כלל להתנשא אל הרגשות הקדושים הערוכים בתורה ובנביאים. ע"כ הסדר הרגיל בחיים לאיש בא כבר בשנים אשר בתורת ד' תפצו, הוא משנה ואח"כ מקרא, היפוך הסדר הטבעי הילדותי. ע"כ נאמר כאן בכיוון ששנה הרבה וקרא הרבה, ואח"כ הרבה חיל בפיתוח השכל בעיון, ושימש ת"ח הרבה.

בטוח שלא ימטו רגליו מדרך תורת ד' התמימה, בשאמו דרך בעמקי העיונים היותר מסובכים. ע"כ ר"י כ"א שהי' מרבה לעסוק בצפיית מרכבה, כאשר נודע מדבריו בספר היכלות, ומאמרו בברכות³ בצפייתו האלהית כשנכנס להקטיר קטרת לפני ולפנים, כדי שיחקק היטב בלבו הצד ההדיוטי של השכל האנושי לעומת עניני קודש הגדולים והנפלאים שהי' לו עמהם עסק, היה משים עצמו ג"כ בהנהגתו החיצונה על דברי תורה כהדיוט.

שימוש ת"ח הוא שם מפורסם לדברים העיוניים שכתורה, להורות כי מכלל הדברים העיוניים ישנם כאלה שלא יוכל ההוגה להוציא הבנתם ע"י דיבור פה, כי נעלים הם מכל שפה והגיון. לפעמים נמצאים דברים כאלה בענינים הגבוהים בחקרי אלהות, ולפעמים נמצאים ג"כ כאלה בדברים מוסריים המסתעפים ע"פ עומק חכמת הנפש, אשר אם יאמר האומר לבארם בניב שפתים לא יוכל. אמנם המשמש ת"ח ויכיר במעשיהם, וע"י המעשים החיצונים יעמוד ג"כ על מערכות רעיוני לבנם, הוא יכיר וידע ג"כ את אותו החלק העיוני שאינו יכול להמסר, לא בניב שפתים ולא בעט סופר, כ"א יתבאר ויוחק בלב מבין ההולך את חכמים, המקיים "ולדבקה בוי"2 ע"פ דברי חז"ל הדבק בחכמים ותלמידיהם, כי השפה והספרות לא יוכלו לתן כ"א את צל החיים של הקדושה (וההגיון) [והגיונה] הנעלה, אבל (ב)עצמם [של חיי הקודש] הם נמצאים בת"ח החיים ע"פ דרכי קודש אלה, והאמצעי להגיע לעומק הידיעה כזה הוא שימוש ת"ח.

נה. תנא דבי"א מעשה בתלמיד אחד ששנה הרבה וקרא הרבה ושמש ת"ח הרבה כו'. הסדר המורגל הוא מקרא, משנה ותלמוד, שהוא שימוש ת"ח, כן הוא הסדר ההדרגי בתינוק המתחיל ללמוד מצד טבע הענין. שאם לא שיקדם המקרא אין ענין למשנה גם מצד התכונות הראויות להיות נקנת ע"י הלימודים. כי שלשה הם הענינים שצריך האדם להקנות לעצמו ע"פ לימודיו, רגשי הלב, שהי' לבו לב שומע נוטה אל הטוב, הקדושה ויראת ד'. אח"כ הידיעה המעשית, איך להוציא אל הפועל רגשי הלב הטוב בחיים ובמעשה, שהם כל דברי התורה הזאת המעשית. אח"כ הגברת השכל בעיון, בדברים העיוניים, בין המעשיים במה שצריך עיון ושיקול, בין בדברים המופשטים מהדיועות והאמונות. והנה בראשית ילדותו של האדם איננו ראוי להבחין סדר מעשי, כי רוחו זר מהחיים לפרטיהם ואיננו מכיר הענינים המסובכים הנמצאים בחיים כפועל, שהם הם הגורמים להצריך לאדם סידור מעשי לימודי, החושך הנמצא הוא הגורם את הצורך לאור ד', "נר לרגלי דברך"¹, שיופיע. והילד בתומת לבבו לא יוכל לשער כל אלה, כי לבו מלא תם ואהבה לכל החיים ורואה העולם כולו כמישור, מקור אורה ואמת, ע"כ לא לילד ללמוד המון פרטי גדרים מעשיים בהליכות החיים בפועל בראשית דרך התפתחות שכלו. אמנם הרגשות, צריכים לפתח בו רגשי קודש, שתומת הילדות תועיל להקליטם בלבבו הטהור והרך המוכן לאור קודש. ע"כ תורה שבכתב מוכנת לילד בראשיתו, שהיא אע"פ שממנה לא יוכל האדם להשתמש שימוש מעשי, אבל את הרגש הטוב היא מעוררת, קרבת ד', רחמיו השגחתו, אהבתו וחמלתו על בריותיו וביחוד על ישראל עם קרובו. מוסר הנביאים, ותהלות אל חי אשר בכתבי קודש, המה מעוררים רגשי הלב הטבעיים להדריכם בדרך ישרה וקדושה. אח"כ כאשר יכנס יותר אל עמקי החיים, צריך להדריכו בלימודים מעשיים, היא המשנה, ובהיותו כבר חמוש ברגשי לב נכונים ודעת המעשים הישרים, אז העת ראויה להגדיל שכלו בהתפתחות עיונית.

ג. ומת בחצי ימיו. ימיו של אדם עומדים להחלק לחצאין. המחצה הראשונה צריך הוא להשתלם לעצמו, בגידולו הגופני והתומרי, ואח"כ התורני העיוני והמוסרי. המחצה השני' אמנם ראוי כבר שיתל להשפיע על מה שחוץ לו, להעניק מטובו את הצעירים ממנו למען יוכלו גם הם ללכת באורח ישרה. והנה ישנם אנשים שהשחיתו דרכם אפי' בערך עצמם, והם אינם ראויים אפי' לחיים של המחצית הראשונה, ע"ז נאמר "אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם". אמנם אותו ת"ח שלפי הראוי לעצמו השלים חוקו, והחסרון הנמצא בו שבגללו היה הוא ראוי למות, הוא לא לפי הערך שפעל הדבר על עצמו כ"א לפי הערך שפעולה של הנהגה כזאת, מאדם רשום כזה, תוכל לפעול על העתיד, ע"כ הי' ראוי לחצי ימיו. אמנם המחצה השניה שעבור הדור הבא, בשביל ההשפעה שראוי לו להשפיע על הסובכים אותו ועל בני הדור הצעירים, שם היה יכול לצאת הריסות

1, 2, 3. א. נה. 1. תהילים קיט, קה. 2 דברים ל, כ. 3. ספרי, דברים יא, כב. ג. 1. תהילים נה, כד.

(הערה) 330 כ"ב 1918 יורה דעה 35 וכן קודם

ואמרת להם, כתוב בתורה (דברים ל) "כי הוא חייך ואורך ימך" בעלי ששנה הרבה וקרא הרבה [שם ע"ב] ושמש ת"ח הרבה מפני מה מת בחצי ימיו, ולא היה אדם מחזירה דבר. פעם אחת נתארחתי אצלה והיתה מסיחה כל אותו מאורע. ואמרת לה בתו בימי

עין איה

בימי נדומיך. כל טענה של לאיס לאסונה:

נט. ולא היה אדם מחזירה דבר. הפליאות המזדמנות על חקי ההשגחה יותר הלימודים הטובים שהם אורו של עולם, הם מוכנים בהשגחה נפלאה ע"פ סדרי התכמה האלהית, שעל ידם יתרומם האדם לבינה יותר גבוהה מההבנה השטחית. מובן הדבר שהבינה העמוקה תביא לעולם [את] הטובה האמתית בארצות החיים והמוסר הטוב, מה שאין ההבנה השטחית יכולה להביא זאת. אמנם כדי שתעורר הפליאה את כח החושב ורגשות הלב באופן מלא, כדי שיהיו הכל מוכנים לקבל הרושם הטוב של ההבנה השלמה כשתבא אתר הפליאה, כדוגמת "מים קרים על נפש עיפה"¹, שהצמאון הקדום מכין את ההתקבלות הטבעית. ע"כ צריך שתהי' הפליאה הולכת בכל תוקפה ומשרטת שרט גדול בנפשות רבות. וכשתפעול בכל תוקף לזעזע את המון כחות הנפש, אז, רק אז, תתקבל בכל כח האמת הברורה כשתבא לפתור את השאלה המסובכה. וזה הדין נוהג בכל השאלות הגדולות שלפי ערך גדול, ולפי הערך של גדולת הפעולה הצריכה לבא ע"י הפתרון האמיתי כשיתגלה בעולם, כן צריך שיגדל כח הזעזוע של חסרון הידיעה, של המבוכה הנוראה לפני התגלות מאור האמת. וכן הדבר נוהג בשאלות הכלליות הנוגעות לכלל המין האנושי ומוסריותו, דיעותיו והגינותו, הנוגעות בארצות חיינו הגשמיים והרוחניים. וכן הדבר נוהג ג"כ במקרה פרטי, שג"כ אינו יוצא מהסדר הכללי מפני שהוא נוטל בו את מקומו הראוי לו. ע"כ שאלה זו, שהיתה צריכה לפעול פעולה חזקה ונמשכת בחשובתה, היתה ההנהגה המזדמנת שעשתה רושם גדול בפליאתה. כי העני' הסוערה היתה בטענותיה מרעשת את הלבבות, ומי שישקט רוחו ורוח כל משתומם על כלל מציאות המאורע לא נודמן לה. כה היה הרושם הולך הלך וחוק מפני שלא הי' אדם מחזירה דבר.

ס. פ"א נתארחתי אצלה והיתה מסיחה כל אותן מאורע. אמרת לה בתי בימי נדומיך מהו אצלך, א"ל ח"ו אפי' באצבע קפנה לא נגע בי, בימי ליבונך מהו אצלך, אכל עמי כו', אמרת לה כ"ה שהרגו שלא נשא פנים לתורה, שהרי התורה אמרה ואל אשה בנדת טומאתה לא תקרב. במקום שהדברים התוריים והדברים הטבעיים מזדמנים לפונדק אחד בארצות המוסר, שם צריך שמירה יתירה שלא יטעה אדם ולא יטעה את זולתו לחשוב שעניני התורה משתקפים בהשקפה אחת וכערך אחד עם הענינים הטבעיים הפרטיים. ומכל שכן שהדבר קשה מאד אם יעלה על לבבו שהדברים הטבעיים הם עומדים למעלה (בענינים) [בערכם מהענינים] התוריים. מחשבה כזאת תביא לקצוץ בנטיעות תורת ד'

גדולות לפי הירידה של המקבלים, יתרחב פרץ קטן המתגלה במשפיע. ע"כ מת בחצי ימיו, למען חת מקום לימוד לזולתו לסור ממוקשי מות וללכת באורח חיים.

נו. והיתה אשתו נופלת תפיליו ומחזרת בבתי כנסיות ובבתי מדרשות כו'. לפעמים יש אדם שעם שהוא קורא ושונה, גם משמש ת"ח, מ"מ תכונתו הפנימית היא כ"כ רעה עד שרוחו זרה לתורה ויראת ד'. ע"ז אמרו חז"ל² זכה נעשית לו וְ לא זכה נעשית זרה לו. "אכתוב לו רובי תורתו כמו זר נחשבר"³, ונאמר⁴ "ולרשע אמר אלהים מה לך לספר חוקי ותשא כריתי עלי פיך". והוא נגד מה שנאמר בתורה⁴ בענין תפילין, "למען תהי' תורת ד' בפיך". היינו שלא תהי' רוחו זרה לתורת ד' כ"א תהי' כמונחת בתוכיותו ופנימיותו. אמנם הרשע, אף שהוגה בתורה למטרה חיצונית, איננה נכנסת בפנימיותו והוא נושאה עלי פיו ולא בפיו. והנה זה הכשרון הפנימי א"א להביעו בשפה, ולהסביר איך יוכר האיש התם שרוחו נאמנה עם תורת ד' והיא אצלו ערוכה בכל ושמורה. אמנם התפילין הם שמורים על כך כעדות הכתוב. ע"כ היתה נוטלת תפיליו, להורות שהתורה היתה לו וְ, לא זרה לו, ולא מן השפה ולחוץ כ"א היה דבק בה בכל נפשו ומאדו. והנה שאלות מוסריות ישנן שמתישבות ע"פ ארצות השכל הקר החושב וחוקר, ויש שמתישבות ע"פ ההכרה ההרגשית שהיא ממלאה לפעמים תעופת כח השכל הקר ומשלמת את הבינה במקום שצריך לעוף עם השכל על כנפי הציור. ביהכ"נ הוא מקום הגדלת הרגש בהיותו מיוחד לתפילה ושפיכת שית. ביהמ"ד הוא מיוחד לחקר ושכל הגיוני. ע"כ היתה נוטלת תפיליו, כלומר איש הזה שהגיוני לבבו היו בתורת ד' והיתה דבקה בו ברב עז, איך לא השלים ימיו, היש לפתור שאלה זאת בדרך הרגש המיוחד לבתי כנסיות, או בדרך הדרישה המיוחד לבתי מדרשות. ע"כ היתה נוטלת תפיליו ומחזרת על בתי כנסיות ובתי מדרשות.

נת. ואמרה להם כתוב בתורה כי הוא חייך ואורך ימך, בעלי ששנה הרבה וקרא הרבה ושימש ת"ח הרבה, מפני מה מת בחצי ימיו כו'. התורה משלמת את האדם בחיים, היינו בתעודת החיים לפי צרכם לעצמו, גם אורך ימים תתן, היינו שתספק ביד האדם להספיק תעודת החיים בעד העתיד בעד דור יבא. ע"כ תצויר השלמת החיים היוצאת חוץ לגבול התעודה הפרטית בשם "אורך ימים", שמאריכים הם על המדה המוגבלת לפרטיותו של אדם, ובבעלי נשלמו ההכנות כולן, והיתה התורה צריכה לפעול עליו תעודתה.

נו. 1. יומא עב, ב. 2. הושע ת, יב. 3. תהילים נ, טז. 4. שמות יג, ט. נט. 1. משלי כה, כה.